

نگاهی به اتفاقات انقلاب اسلامی مشهد در دهه پایانی آذر۱۳۵۷ که تقابل نیروهای نظامی و مردم را رقم می‌زند

اولین دادگاه مردمی علیه شاه!

تاریخ نگاری
انقلاب اسلامی در مشهد

حسین بیات|قطعه‌نامه‌ای که شیخ عباس واعظ طبسی در راهپیمایی روزهای تاسوعا و عاشورای سال۱۳۵۷ مشهد، برابر با ۱۹ و ۲۰آذر قرائت می‌کند، انهدام و الغای نظام شاهنشاهی و طرد دودمان پهلوی را در نخستین بند خود گنجانده است و از ادامه مبارزه پیگیر تا برقراری جمهوری اسلامی می‌گوید. انقلابی‌ها در این قطعه‌نامه که تأیید صریح و قاطع عموم حاضران را به دنبال دارد، از سربازان و درجه‌داران و افسران می‌خواهند که صفوف ارتش ضد مردمی را ترک کنند. در راهپیمایی‌های این دو روز از مردم خواسته می‌شود همچنان در صحنه حضور داشته باشند. این‌گونه است که اتهامات دهه دوم آذر۱۳۵۷ نه تنها در دهه سوم این ماه ادامه می‌یابد که تشدید هم می‌شود.

اطلاعات و روزشمار این گزارش، از اسناد «مرکز بررسی اسناد تاریخی» استخراج شده است.

۲۱ آذر

امام خمینی در پیام ۲۱آذر خود به ملت ایران، ضمن سیاست و تقدیر از راهپیمایی‌های تاسوعا و عاشورای می‌نویسد: «من هم‌زمان با راهپیمایی بزرگ شما در پیامی به سران دولت‌ها اعلام نمودم که رفراندوم این دو روز برای هیچ‌کس ابهامی باقی نگذاشت که ملت، شاه را نمی‌خواهد و عدم رسمیت او را با اکثریت قاطع قریب به اتفاق اعلام کرد و به همین جهت، احطار نمودم که از این پس هرکس از سران دولت‌ها از شاه پشتیبانی کند، از نفت ایران، محروم وقراردادهای ایران با آنان غیررسمی اعلام می‌شود.»

مدارس آموزش وپرورش را کمیته موقت جامعه فرهنگیان، تعطیل اعلام می‌کند. «جامعه معلمان مشهدوحومه» بیانیه می‌دهد که با ارتشیان و نیروهای شهربانی که به انقلابیان نپیوندند، برخورد خواهد شد. درمقابل، گروه‌هایی که گزارش‌های ساواک هرکدام را حدود ۲هزار نفر مردم شاه‌دوست ووطن پرست مشهدارزیابی می‌کند، با دادن شعارهای ملی دربرخی خیابان‌های مشهد تظاهرات می‌کنند. آن‌ها به مغازه‌هایی که عکسی از خمینی در آن‌ها الصاق است، حمله و عکس را برداشته، پاره می‌کنند، جمعی از آن‌ها به بیمارستان ۱۷شهرپور مشهد می‌روند و با پاره کردن تمثال‌های امام خمینی، تهدید می‌کنند چنانچه تابلوی نام بیمارستان پایین کشیده نشود. آن را با رگبار مسلسل، معدوم خواهند کرد. ظهرا ما حدود ۵هزارنفر از انقلابی‌ها بعد از شنیدن سخنرانی غلامرضا گلسرخی وشیخ علی‌تهرانی برای مقابله با این گروه‌ها، از زیر بار منزل آیت... سرعید... شیرازی به طرف میدان «صد» حرکت می‌کنند. تقابل دو گروه در این میدان به زدو خورد منجر می‌شود که با مداخله مأموران فرمانداری نظامی، پایان یافته، جمعیت متفرق می‌شوند.

انقلابی‌ها اما دوباره ساعت ۹شب با شعار «موافقین از مزدوران ساواک می‌باشند» به خیابان‌ها می‌آیند.

۲۴ آذر

روحانیان مشهد درباره فاجعه بیمارستان، اعلامیه صادر می‌کنند و برای هم‌بستگی باپزشکان و کارمندان بیمارستان، درمحل بیمارستان تحصن می‌کنند. چیزی حدود ۷هزار نفر از مردم نیز در این تحصن هستند و از محل اصابت گلوله‌ها یادین می‌کنند. آیت... خامنه‌ای برای این سخنرانی می‌کند و در همان بیمارستان، یک راهپیمایی شکل می‌گیرد. در این روز سه نفر از خبرنگاران «روزنامه لوموند» به مشهد می‌آیند و با آیت... شیرازی ملاقات و مصاحبه می‌کنند. آن‌ها قصد دارند با استاندار خراسان و فرماندار نظامی مشهد مصاحبه کنند اما این درخواست از طرف مقامات مذکور پذیرفته نمی‌شود. مردم کنترل خیابان‌های اطراف بیمارستان و چهارراه نادری را در اختیار دارند. تنش بین مردم و نیروهای نظامی به اوج خود رسیده است، ساعت ۱۸:۱۵ حدود دویست نفر از مردم از چهارراه لشکر به طرف فروشگاه لشکر می‌روند تا آن را آتش بزنند.

۲۶ آذر

ماجراهای مشهد همچنان حول بیمارستان و تیراندازی چند روز گذشته می‌گردد. مأموران نظامی با تانک‌ها در اطراف بیمارستان شاهرضا مستقرند. صبح این روز، جلسه‌ای با شرکت بیش از ۲هزار نفر در سالن غذاخوری بیمارستان پهلوی تشکیل می‌شود. در پایان این جلسه، قطعه‌نامه پزشکان مشهد در محکومیت حمله به بیمارستان شاهرضا خوانده می‌شود. هم‌زمان با اینکه عده‌ای از دانشجویان دانشگاه فردوسی به جرم راه‌اندازی تظاهرات دانشگاه به مدت یک‌سال ونیم از تحصیل محروم می‌شوند، کارکنان این دانشگاه نیز در اعتراض به حمله به بیمارستان شاهرضا، اعتصاب می‌کنند. در روزهای قبل، کارمندان مخابرات، نیروگاه برق و دادگستری، طی قطعه‌نامه‌ای هم‌بستگی خود را به روحانیان اعلام کرده‌اند.

۲۸ آذر

سرتیپ عبدالرحیم جعفری، فرماندار نظامی مشهد، در چهل ویکمین اعلامیه فرماندار نظامی از اعلامیه‌هایی می‌گوید که «شایعات بی‌اساس نشر می‌دهند یا با تلفن، اقدام به تهدید می‌کنند»، او از این موضوعات به عنوان عواملی برای ایجاد وحشت و «سوء استفاده از قلوب پاک و سلامت نفس مردم مسلمان و شریف مشهد» یاد می‌کند و می‌نویسد: «دست‌اندرکاران تهیه این اعلامیه‌ها و شایعات را یافته، تسلیم عدالت خواهد کرد... مردم اما بی‌اعتنا به این تهدیدها، بعد از ساعات منع عبور و مرور در محلات مختلف شهر به صورت گروهی تظاهرات برپا می‌کنند... حالا اعتراض به حکومت پهلوی را می‌شود در بین همه طبقات مردمی دید؛ گزارشی از این روز موجود است که از «مکتب توحید» می‌گوید. برپایه گزارش ساواک خراسان، «مکتب نام‌برده بالا در خیابان پهلوی، بعد از چهارراه لشکر زیر نظر صدیقه مقدسی، همسر سید حسین موسوی جهان‌آبادی، اداره می‌گردد و یک مدرسه به اصطلاح علمیه بانوان می‌باشد که همه‌روزه تعدادی از دختران و بانوان در آنجا اجتماع [می‌کنند] و صدیقه مقدسی ضمن تبلیغ به نفع خمینی، مستمعین را بر علیه دولت و مملکت، تحریک [می‌کند] و اصولا محل فوق‌الذکر به صورت پایگاهی برای بانوان اخلاک‌درآمده است.»

تجمع مردم جلوی بیمارستان امام رضا/ آذر ۱۳۵۷

اجازه نمی‌دهند. انقلابی‌ها با آیت... مرعشی در ارتباط هستند و در برابر این تعرض، اعتصاب هفتاد و دو ساعته خود را اعلام می‌کنند. پزشکان اداره بهداشتی و بهزیستی مشهد هم به جمع آن‌ها می‌پیوندند. در مقابل، دویست نفر از موافقان حکومت به کارخانه قند شیرین، واقع در دو کیلومتری مشهد، می‌روند تا عکس‌های خمینی را بردارند.

انقلابی‌ها اما در چند نقطه مستقر هستند؛ از جمله جلوی بیمارستان شاهرضا. آن‌ها به هرکس که ظن شاه‌دوستی ببرند، او را می‌گیرند و کتک می‌زنند. سرگرد افشین یکی از آن‌هاست که به عنوان ساواکی به شکل فجیعی به دست مردم کشته می‌شود، او اما جمعی لشکر ۷۷ است و برای ملاقات همسر بستری‌اش به بیمارستان شاهرضا رفته است.

مشابه این درگیری در عصر این روز نیز اتفاق می‌افتد، ساعت ۱۵ گروهی از طرفداران حکومت که از راه قوچان به مشهد آمده‌اند، در فلکه پارک با انقلابی‌ها درگیری می‌شوند. نتیجه این درگیری، بستری شدن هفت نفر از طرفداران حکومت در بیمارستان ششم بهمن است که سه نفر آنان همان ابتدا فوت می‌کنند. درگیری‌ها همچنان ادامه دارد و روز ۲۳ آذر با تظاهرات چند هزار نفری مردم در ساعت ۱۰ شب در خیابان شاهرضا (آزادی)، پایان می‌یابد.

* به نظر می‌رسد که گزارش ساواک در بیان نام فرد کشته شده، اشتباه کرده است؛ چون در این روز، محمد علی منفرد، است که گلوله می‌خورد و به شهادت می‌رسد. همچنین در روایات مردمی از کشته شدن یک کودک نه‌ماهه در این روز گفته شده است که در هیچ‌کدام از اسناد، نام و نشانی از او نیست.

دیگر آن را امضا کرده‌اند، هم‌بستگی خود را با قاطبه مراجع تقلید اعلام می‌کنند و این اعلامیه را برای آگاهی همگان به منزل آیات عظام ارسال می‌کنند تا در محل مناسبی الصاق شود.

حدود چهارصد نفر از دانش‌آموزان مشهدی و معلمان در سالن دبیرستان شاهرضا جمع می‌شوند. به گزارش ساواک «در آغاز، یکی از دبیران به نام محبی اشعار ضملی را که سروده بود، قرائت نمود. سپس یکی از دانش‌آموزان، رشته سخن را به عهده گرفته و ضمن اعلام هم‌بستگی دانش‌آموزان و دبیران اظهار داشت: از تهدیدات دولت نهراسید و تا اعلام حکومت اسلامی به اعتصاب خود ادامه دهید.»

آن‌ها در بهشت‌رضا بزرگداشتی هم برای هفتمین روز شهادت سرباز مجاهد، محسن کاشانی، برپا می‌کنند. بنا بر گزارش ساواک، انقلابی‌های مشهد به تبعیت از انقلابیان اصفهان در فکر حمله به سازمان امنیت خراسان هستند. مرکز هم برای آرام کردن اوضاع شهر یک کمیسیون دولتی را به مشهد اعزام کرده است. آیت... قمی درخواست ملاقات این هیئت را رد می‌کند و پزشکان شاهرضا هم آن‌ها را با وضع زنده‌ای از بیمارستان بیرون می‌کنند، «ما کاری نداریم جز رفتن کدک ۶۶ از کشور، چون بین پزشکان در زمینه ملاقات و گفت‌و شنود با هیئت مذکور اختلاف افتاده است و عده‌ای موافق و عده‌ای

۲۹ آذر

گزارش ساواک این روز را به خوبی تشریح کرده است: «با همکاری اصناف، بازاریان، فرهنگیان، دانشگاهیان و روحانیون، دادگاهی به نام دادگاه ملی در شهر مشهد تشکیل [شده است] که ریاست آن را شیخ طبسی به عهده دارد. نحوه کار بدین ترتیب است که در گوشه و کنار شهر، تعدادی از جوانان کم‌سن و سال که روی بازوی آن‌ها علامت مأمور انتظامات است، در پوشش برقراری نظم و ترافیک، شماره اتومبیل‌هایی به آنان داده شده تا ضمن چک کردن اتومبیل‌ها، چنانچه به یکی از این شماره‌ها برخورد کردند، سوت

۳۰ آذر

یک هفته از تیراندازی در بیمارستان شاهرضا می‌گذرد اما هنوز هم تحصن انقلابی‌ها در این محل ادامه دارد. گزارش ساواک از تماس آخر شب و مذاکرات خصوصی پسر آیت... شیرازی با آیت... سید کاظم شریعتمداری می‌گوید که پسر آیت... شیرازی ضمن اشاره به حوادث اخیر مشهد می‌گوید: «چون خواسته‌های ما در زمینه آزادی کلیه زندانیانی که در چند ماه اخیر بازداشت شده‌اند و نیز به کفر رساندن مأمورین مقصر و همچنین پاک‌سازی و مصون شدن مشهد و سایر شهرهای کشور از چماق به دست‌ها، کاملاً عملی نشده، لذا تحصن افراد در بیمارستان شاهرضا در مشهد ادامه دارد و ممکن است با تغییر فرماندار نظامی مشهد به زودی موجبات خاتمه تحصن فراهم شود». یک ساعت قبل از این مذاکره حدود شصصد نفر از مردم در چهارراه نادری، مقابل تانک‌های ارتش را می‌گیرند که در نتیجه تیراندازی هوایی مأموران متفرق می‌شوند.

